

Una semblança de Rosalia Guilleumas, directora de la Biblioteca Provincial i Universitària de la UB

Amb motiu de la commemoració dels cent anys del naixement de Rosalia Guilleumas, des del CRAI hem volgut fer un exercici de memòria històrica i ressaltar la seva persona i, sobretot, les seves actuacions durant el període llarg que va ser directora de la nostra Biblioteca.

La seva professionalitat i empena demostren que va ser un actiu molt important per iniciar la primera organització de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, la recuperació dels fons bibliogràfics, que després d'anys de guerra i dictadura estaven en un estat de conservació lamentable i també de desorganització.¹

Recuperar la memòria de la nostra història com a biblioteca universitària, i ara com a CRAI, ens sembla que és un deute i, sobretot, un acte de reconeixement a la figura de Rosalia Guilleumas per la seva activitat professional en uns moments molt difícils. També hem volgut publicar aquesta breu ressenya, aquest any que celebrem els 20 anys de creació del CRAI, per recordar i prendre consciència dels nostres orígens. La història sempre deixa missatges: a vegades són evidents i d'altres cal interpretar per veure que quasi bé sempre el passat ajuda a explicar el present.

Uns petits trets biogràfics²

Rosalia Guilleumas i Brosa va néixer el 1924 i va morir el 2007 a Barcelona. Era llicenciada en Filologia Romànica i especialista en Ramon Llull i Jacint Verdaguer. Va estar casada amb Jordi Rubió i Balaguer des del 1959. (Jordi Rubió i Balaguer, era fill d'Antoni Rubió i Lluch i net del poeta Joaquim Rubió i Ors.)

El 1954 ingressà al Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos de l'Estat. Entre el 1957 i el 1959 va ser directora de la Biblioteca Pública del Estado de Gijón i del Centro Coordinador de Bibliotecas de Oviedo.

¹ Estivill Rius, Assumpció. «La Facultat de Biblioteconomia i Documentació: un recorregut pels seus antecedents des de l'antiga Escola Superior de Bibliotecàries de la Mancomunitat de Catalunya». En: *La Universitat de Barcelona: libertas perfundet omnia luce: història dels ensenyaments: 1450-2010*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2010, p. 49.

² Informació extreta de: «Rosalia Guilleumas i Brosa». En: *Viquipèdia*, i de: «Guilleumas, Rosalia, 1924-2007». En: *Catàleg d'autoritats de noms i títols*.

El seu pas per la UB

1959 fins al 1965

El 1959, es va incorporar a la Biblioteca Provincial i Universitària de Barcelona,³ primer com a bibliotecària, i després com a cap de la Secció de Reserva.

1966 fins al 1969

Va ser subdirectora de la Biblioteca Provincial i Universitària, mentre n'era el director José Serrano Calderó.⁴

1969 fins al 1983 (aprox.)

El 1969 ja és directora de la Biblioteca Provincial i Universitària.

1973 fins al 1980

Entre aquests anys va simultaniejar quatre càrrecs:

- Directora de la Biblioteca Provincial i Universitària: 1982 o 1983
- Directora de la Biblioteca de Catalunya: 1973-1983
- Directora de l'Escola de Bibliotecàries (des del 1974, Escola de Bibliologia): 1973-1982
- Directora del Servei de Biblioteques Públiques de la Diputació de Barcelona: 1973-1982

Encara que en alguns sectors se la va acusar d'acumular molts càrrecs, com diu Assumpció Estivill, quan va assumir la Direcció de les quatre institucions, va actuar amb decisió i professionalitat, aportant solucions en un període complicat: «totes estaven en un estat d'inèrcia i de marasme resultat de més de trenta anys de dictadura», i va actuar «amb energia i decisió i, en pocs anys, hi va introduir aires nous i una gestió més professional i moderna».⁵

Activitats professionals

Les activitats que volem remarcar i que van perfilar la seva activitat professional van ser:

- El primer projecte de tot l'Estat d'automatització de biblioteques
- Desinfecció i desinsectació per a la conservació dels fons bibliogràfics
- L'impuls de la Biblioteca pública i provincial
- L'impuls de la Biblioteca general de la Universitat o d'una Biblioteca d'informació científica general de la Universitat.

³ Des de 1847, la Biblioteca de la Universitat era també biblioteca provincial pel Real Orden de 10 de febrer de 1847. Extret de: «Celebrando la fiesta». *El Noticiero Universal*. 10 octubre de 1930. Entrevista al bibliotecari d'aquell moment, Manuel Rubio Borrás.

⁴ Guilleumas, Rosalia. *Desinfección y desinsectación de fondos bibliográficos en la Biblioteca Universitaria y Provincial de Barcelona*. Barcelona: Biblioteca General de la Universidad de Barcelona, 1972, p. 13.

⁵ Estivill Rius, Assumpció. *Op. cit.*, p. 49.

L'automatització del catàleg

El 1979, es signa el conveni que permet l'inici d'automatització del catàleg. La Biblioteca hi va participar juntament amb el Centro de Mecanización de Bibliotecas (CMBIB) de la Caixa de Pensions i el Centre de Càlcul de la Universitat Politècnica de Catalunya.⁶

Segons Enriqueta Jansà, cap de la Unitat de Procés Tècnic del CRAI, l'equip informàtic que es tenia era un únic ordinador, un microordinador PDPII/03, dues pantalles i una unitat de disquets doble. En un inici, estava previst que aquest microordinador estigués connectat a un ordinador més potent via telefònica instal·lat al Centro de Mecanización de Bibliotecas (CMBIB) de la Caixa de Pensions, que era la que, segons el conveni signat, proveïa el programari necessari. Com que hi havia molts problemes de connexió, al final la informació es gravava en un disquets i s'enviava al CMBIB, que la processaven, en un local de Sant Pere Més Baix. Mentrestant, els bibliotecaris catalogaven en fitxes de paper utilitzant màquines d'escriure.

Aquesta frase d'Enriqueta Jansà ho resumeix molt bé:⁷

«Del 1979 fins al 1984 es va viure una estranya automatització del catàleg: bibliotecaris catalogant amb màquines d'escriure, gravadores treballant amb disquets i usuaris cercant la informació en les fitxes de sempre».

Desinfecció i desinsectació dels fons bibliogràfics.

La mateixa Rosalia Guilleumas, a la memòria presentada per justificar el procés de desinfecció, explica que els primers intents per desinfectar el fons es van fer entre els anys 1933 i 1934, però que no van poder tenir continuïtat per la guerra i perquè es necessitaven molts diners, que no es tenien. És al 1933 quan el recent creat Patronat de la Universitat Autònoma crea una Comissió de Biblioteques, i s'inicia tot un procés per tractar químicament la plaga d'insectes que atacava els llibres de la Biblioteca. Eren majoritàriament els llibres procedents dels convents després de la desamortització de Mendizábal, que havien anat sumant període rere període, els efectes d'estar mal ubicats en unes pèssimes condicions de temperatura i humitat, i amuntegats en racons de la Universitat.⁸ Totes les biblioteques públiques estatals estaven en un estat lamentable, la nostra també i encara més, els fons procedents dels convents, que estaven en un estat d'abandonament.

Es contacta, el 24 de maig de 1934, amb els doctors García Banús i Balcells, professors de la nostra Universitat, per establir el tractament per eliminar el corc dels llibres. Al setembre del

⁶ A la Biblioteca, «va participar, juntament amb la Xarxa de Biblioteques de La Caixa i el Centre de Càlcul de la Universitat Politècnica de Barcelona, en el primer projecte d'automatització de biblioteques de l'Estat». Estivill Rius, Assumpció. *Op. cit.*, p. 49-50.

⁷ Jansà i Cuatrecasas, Maria Enriqueta. *Petita història de Procés Tècnic*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2019, p. 30-31.

⁸ Guilleumas, Rosalia. *Op. cit.*, p. 12-13.

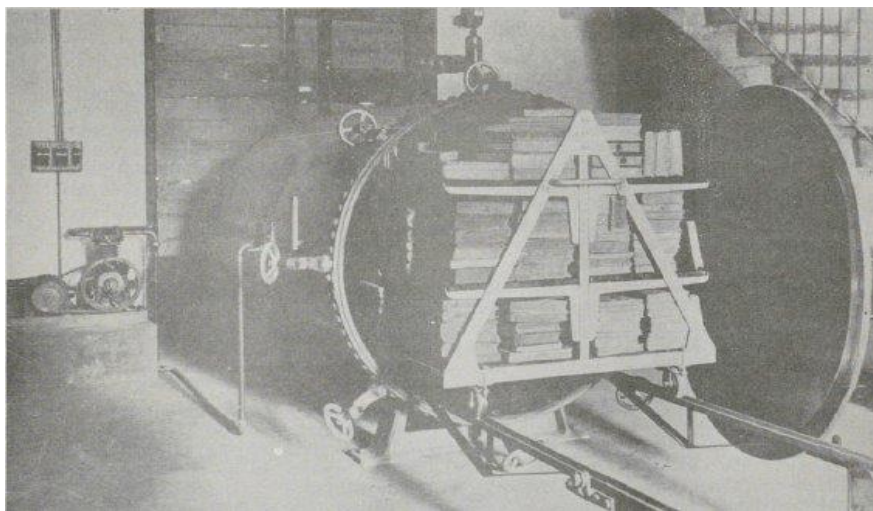
mateix any, la Universitat aprova el pressupost per instal·lar una estufa de desinfecció amb gas cianhídric i altres gasos tòxics que presenta l'empresa Industrias Sanitarias SA, i s'encarrega l'aparell a aquesta empresa, per unes 10.000 pessetes.

Entretant, durant els mesos de setembre i octubre de 1934, a càrrec del Centro Técnico de Fumigación Casa Grima de Madrid i sota la supervisió del Dr. García del Cid, es tracten amb gas cianhídric la meitat dels llibres de reserva de la Biblioteca.

Pel decret de 10 de novembre de 1934, es destitueix el Patronat Universitari, i tot el projecte es paralitza i només s'aconsegueix un donatiu de 1.000 ptes., per part del governador Manuel Portela. Es restaura el Patronat el 20 de febrer de 1936, i es torna a començar amb l'autoclau, però al cap de poc tot es torna a paralitzar per la guerra.

A partir de 1939, es fan fumigacions ocasionals amb ajuda de la Universitat.

Entre els anys 1947 i 1948, es fumiguen uns 8.000 volums del Dipòsit general i el 1955, uns 4.000 volums es traslladen de les golfes a l'última planta del Dipòsit.

Imatge de l'autoclau instal·lat el 1933. Font: Guilleumas, Rosalia. *Op. cit.*, p.14.

Totes aquests fumigacions es fan amb l'autoclau, sota la direcció del professor García Banús.

L'autoclau és una cambra de buit que assegura la penetració del cianhídric per matar els ous i les larves. El gas passa a través d'un filtre i circula pels tubs fins a la cambra a la qual s'ha practicat el buit. Es fa un buit de 26 cm durant unes hores; es genera l'anhídrid de carboni que s'envia a la cambra i es deixa actuar durant 24 hores.⁹ Es fa a l'exterior de l'edifici, on actualment hi ha el pàrquing. El gas cianhídric és molt perillós en la seva manipulació.

⁹ Guilleumas, Rosalia. *Op. cit.*, p. 13.

1966-1969

L'any 1966, hi ha un canvi de direcció a la Biblioteca. Ara el director és José Serrano Calderó i es vol tornar a iniciar la desinfecció. Es demanen tres pressupostos, però són massa cars i poc efectius.

L'any 1969, es rep una subvenció del Rectorat, un pressupost extraordinari de 75.000 ptes. S'adquireix un autoclau portàtil i es contacta amb l'empresa Will-Kill de Barcelona. Es passen per l'autoclau tots els llibres de la Biblioteca de Reserva: manuscrits, incunables i obres dels segles XVI al XVIII catalogades. L'autoclau podia contenir 150 volums i es desinfectaven durant 40 minuts.

Després, es netejava amb el mateix producte les prestatgeries, les baranes i tot el mobiliari de fusta.

Per tant, entre el novembre de 1969 i el 13 de febrer de 1970 s'acaben dues tongades de desinfecció d'urgència. Va supervisar la desinfecció que feia l'empresa, el director del Museu Municipal de Zoologia i professor de la UB, Francisco Español.

També es van repintar les parets de les sales de lectura, d'índexs i el despatx de direcció. El Dipòsit només estava arrebossat. Una cosa curiosa: per acabar d'augmentar la humitat, dins el Dipòsit de llibres en una cantonada hi havia, des de temps immemorials, un dipòsit d'aigua de 1.000 litres, obert que servia a la Capella. Aquest dipòsit d'aigua es va eliminar el 1971, abans de pintar tot el Dipòsit.¹⁰

Després, els llibres desinfectats es van col·locar als nous compactes que es van acabar d'instal·lar el 22 de desembre de 1969 que, per cert, són els mateixos que teníem fins aquest any 2024, quan gràcies a una aportació del PIU (Programa d'Infraestructures Universitàries) hem pogut substituir, finalment, per un de modern.

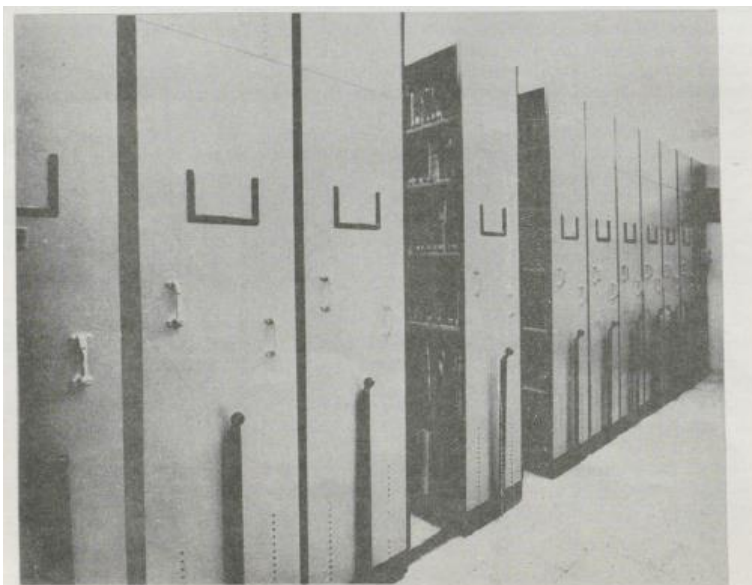

Fig. 15.- Armario compactus donde ha sido alojado el fondo de manuscritos e impresos raros después de su desinsectación

¹⁰ Guilleumas, Rosalia. *Op. cit.*, p. 17.

Hi ha una segona etapa de desinsectació entre el 14 al 30 de juliol de 1970. Aquesta vegada s'actua en els fons de l'antic Arxiu de la Universitat de Cervera, conservats al Dipòsit general de la Biblioteca i es passen a la secció de Reserva. Juntament amb aquests volums, dels quals no s'indica el nombre, també es netegen els volums de la biblioteca de Sebastià Cirac, catedràtic de Filologia Grega, comprada pel Rectorat i cedida a la Biblioteca.

L'any 1970, es crea a Espanya, el Servicio Nacional de Restauración de Libros y Documentos, depenent de la Dirección General de Archivos y Bibliotecas. Entre final de 1971 i principi de 1972, el Servicio compra una cambra mòbil de fumigació. El primer servei el van fer a la Biblioteca del Seminari de Múrcia i després a la Biblioteca de la nostra Universitat.

De l'1 de març fins al 2 de maig de 1970, es netegen uns 130.000 volums, els més valuosos, s'ubiquen en una cambra mòbil de desinfecció amb gasos compostos de carbonats de clor i s'esterilitza i es fumiga tota la Biblioteca.

Després d'aquest tractament urgent, es continua insistint, per intentar erradicar el problema d'una vegada per totes. El 18 de juny de 1971, Rosalia Guilleumas va a Madrid per sol·licitar una ajuda a la Dirección General de Archivos y Bibliotecas, que hi assigna un responsable, Luis Sánchez-Belda.

Finalment, el 1972, s'instal·la al pàrquing una cambra mòbil i es desinfecta amb òxid d'etilè, que és molt tòxic i inflamable.

Hi ha fotos dels insectes, de les màquines, i del cost que va tenir perquè era la memòria per justificar l'ajuda.¹¹

Sembla que aquesta última desinsectació va ser la definitiva i es va erradicar el problema.

1. Han sido pasados por la cámara móvil y sometidos al proceso más intenso de esterilización (6 horas) los siguientes volúmenes:			
1ª planta Depósito (s. XVII-XVIII).	...	35.000 vols.	
2ª planta Depósito (s. XVII-XVIII).	...	38.000 "	
3ª planta Depósito (recuperación)	...	45.000 "	
4ª planta Depósito (s. XVII-XVIII).	...	500 "	
6ª planta Depósito (s. XVII-XVIII).	...	4.500 "	
Compactus y caja fuerte	...	7.124 "	
Total de volúmenes		130.124 vols.	
2. Han sido fumigados <u>in situ</u> los siguientes locales con la cubicación y número de libros aproximado en cada uno:			
Depósito Reserva (sala B).	1.000 m3	2.000 vols.	
Consulta Reserva (sala C).	1.200 m3	20.000 "	
Indices (sala B)	1.050 m3	12.000 "	
Dirección.	420 m3	6.400 "	
Sala de lectura.	3.400 m3	20.000 "	
Desvanes	1.000 m3	30.000 "	
Depósito general	8.720 m3	249.000 "	
Total		16.790 m3	339.400 vols.

¹¹ Tota la informació d'aquest apartat s'ha extret de la memòria tècnica que va escriure Rosalia Guilleumas, *op. cit.*

Fig. 14.- Cámara móvil para la desinsectación con óxido de etileno utilizada en el año 1972

Impulsora de la Biblioteca Pública i Universitària¹²

L'any 1972, amb motiu de la celebració de l'Any Internacional del Llibre i la Lectura a Barcelona, i aprofitant que algunes facultats s'havien traslladat a Pedralbes; el desguàs del Seminari Conciliar i l'enderroc d'algunes edificacions veïnes, Rosalia Guilleumas escriu un article a *La Vanguardia* (núms. 21-X-72, p. 52, i 3-XI-72, p. 51), sobre la conveniència de fer una cèntrica, àmplia i assequible biblioteca pública. Diu això:

«... el de una céntrica, amplia y asequible Biblioteca Pública, al alcance de todos los niveles de lectores y abierta a toda clase de información, al estilo de las grandes bibliotecas de este tipo americanas y europeas.»

Sobre la qüestió, Assumpció Estivill diu:

«Aprofitant la creació de noves instal·lacions que havien d'alliberar espais de l'edifici de la plaça Universitat, també és seva una proposta d'ampliació i modernització de la Biblioteca que hauria dotat a la ciutat d'una gran biblioteca pública i universitària».¹³

¹² Guilleumas, Rosalia. *Qué es y qué puede ser la Biblioteca Provincial y Universitaria de Barcelona*. Barcelona: Universitat de Barcelona: Biblioteca Provincial y Universitaria, 1972, p. 94-108.

¹³ Estivill Rius, Assumpció. *Qui era qui a l'Escola de Bibliotecàries: notícies bibliogràfiques del professorat (1915-1972)*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, DL 2016, p. 44.

La seva argumentació es basava principalment en aquests punts:

- Tenia una bona ubicació, un lloc cèntric de la ciutat i, a més, amb poques biblioteques públiques, amb una ràtio molt baixa de llibres per habitant.
- En aquest moments, la biblioteca ja té la condició de biblioteca provincial i universitària (com Granada, València, etc.), encara que els barcelonins, només amb 200 llocs de lectura i amb materials pocs adequats, no la utilitzen i *de facto* la consideren només la biblioteca de la Universitat. La Biblioteca havia perdut molt espai des de la seva concepció original, perquè els anys 1931-1934 s'instal·len els primers seminaris al pati de Lletres. Rosalia Guilleumas recorda la promesa del Rectorat de cedir més espais a la Biblioteca ara que algunes facultats es mouen a Pedralbes, s'enderroquen alguns edificis pròxims a la plaça Universitat, i el Seminari Conciliar es desmunta, però també menciona que es parlava de fer a l'edifici de la Plaça Universitat, el Museu Picasso. L'any 1970, s'adquireix un magatzem annex al Paraninfo que es destina al dipòsit de publicacions periòdiques; i el mes de juliol, es recupera la primera de les estances perdudes el 1933, situada sota la torre del Rellotge.¹⁴
- Els fons bibliogràfics que custodiava la Biblioteca eren molt importants en nombre i qualitat: 2.000 manuscrits, 900 incunables i més de 20.000 llibres dels segles XVI al XVIII. Eren anys de moltes penúries a Espanya, és un moment en què universitats i biblioteques estrangeres compren aquests tresors bibliogràfics a institucions espanyoles que no els poden mantenir.
- Durant el seu període de mandat, la Biblioteca va rebre, en qualitat de biblioteca provincial, el dipòsit legal de la província de Barcelona, des del 1958 fins al 2003, aproximadament. El decret que regula el Servicio de Depósito Legal de Obras Impresas (23 de desembre de 1957), estableix les delegacions i les biblioteques provincials dipositàries. Es rebien molts volums de llibres i fullets, publicacions periòdiques, música, gravats, mapes, postals i discos i cassetts. També el 1963, a les dependències de la Universitat, s'organitza la Discoteca o Servicio de Reproducción del Sonido (annex a la Biblioteca).
- S'han iniciat els projecte d'automatització del catàleg, que representa un grau de modernització de les estructures bibliotecàries i també el de la restauració i conservació dels llibres antics que hi té dipositats i ha de custodiar i preservar.

Impuls de la Biblioteca General de la Universitat o d'una Biblioteca d'informació científica general de la Universitat

Encara que defensa aquest paper de pública i provincial, a la vegada defensa la que ella anomena la «Biblioteca General de la Universitat» i introdueix les funcions que hauria de tenir. Això passava als anys 1977-1978.¹⁵

¹⁴ Guilleumas, Rosalia. *La Biblioteca provincial i universitària de Barcelona: història, fons i col·leccions especials, documents*. Barcelona: [s.n.], 1978, p. 69.

¹⁵ *Ibidem*, p. 76.

Les funcions serien la coordinació dels serveis tècnics, però també amb les biblioteques de les facultats i seminaris que havien anat proliferant els anys trenta a l'etapa de la Universitat Autònoma, però sobretot els anys seixanta i setanta amb la creació de les noves facultats a Pedralbes (biblioteques generals de les facultats de Dret, Econòmiques, Medicina, Oficina de Dipòsit Legal i Propietat Intel·lectual, l'Arxiu General i Històric i Discoteca).¹⁶ Explica que aquesta tasca no és fàcil: falta personal i es necessitaria més mecanització.

Entre els anys 1969 i 1976, s'introdueixen algunes infraestructures que possibiliten la modernització dels serveis.¹⁷ S'adquireixen aparells i màquines de reproducció: fotocopiadores, lectors de microfilms, processadors de clixés electroestàtics amb una impressora d'ofset per imprimir les fitxes catalogràfiques i butlletins de notícies. Es munta també un petit taller de restauració per a la conservació dels fons antics amb personal titulat.

A part de fer la demanda d'espai a la Universitat, i recuperar els espais que ja havia tingut la biblioteca d'Elies Rogent, esmenta també que seria necessari un dipòsit complementari a la Universitat de Cervera.

El principal problema que observa Rosalia Guilleumas per esdevenir realment un centre amb informació especialitzada per al professorat és doble: la manca de recursos, però també la no completa coordinació amb les biblioteques de seminaris i departaments.

Els fons de la biblioteca general es veuen antiquats, com un dipòsit i no adequats per a la tasca d'investigació del professorat. És important destacar, però, que l'accés era lliure per a tot l'alumnat, funcionava el servei de préstec, i s'inicia el préstec interbibliotecari amb universitats estrangeres. Segons el seu punt de vista, es necessària, no obstant, bibliografia més especialitzada, no només a les biblioteques de seminaris i facultats, (aquestes podien comprar llibres especialitzats amb les ajudes estatals d'investigació), i també es necessita més espai i més personal per poder complir els requeriments d'un veritable centre de documentació especialitzat.

I ja per acabar, només volia ressaltar l'actualitat d'alguna de les seves actuacions i afirmacions, que defineixen algunes de les funcions que avui encara tenim assignades i assumides: la de preservar i conservar el patrimoni bibliogràfic; la de la defensa d'un espai digne per poder oferir un bon servei als usuaris i, finalment, l'aposta per la «modernització i l'automatització», que ara definim amb d'altres paraules, però que impliquen la visió d'aplicar la innovació i les noves tecnologies, per a la millora del servei.

¹⁶ *Ibidem*, p. 79.

¹⁷ *Ibidem*, p. 94-108.

I hi ha una frase que encara avui és de tremenda actualitat:

«Nos resistimos a creer que la implantación de un sistema educativo tiene como uno de sus objetivos fundamentales la educación permanente y establece en todos los niveles como norma pedagógica básica el trabajo intelectual activo del alumno, descuide uno de los instrumentos fundamentales como son las bibliotecas. Y del valor indiscutible del libro, a pesar de los medios audiovisuales aparentemente invasores, se ha hecho eco internacional la Unesco [...] “El libro al servicio de la Educación”».¹⁸

Judit Casals Parladé
Directora del CRAI

100
Rosalia
Guilleumas

¹⁸ Guilleumas, Rosalia. *Qué es y qué puede ser...*, p. [7-8].